

het evenwel zijn waarde. Ook vanwege de opmerkelijke tolerantie en eerlijkheid met betrekking tot niet-christelijke godsdiensten in het algemeen en het mohammedanisme in het bijzonder. De aankondiging van de gerijpte Groen is er even onmiskenbaar in als het markante verschil met zijn latere, door een bittere levensstrijd geheiligde geschriften.

KRITIEK DER OPROEPING VOOR DE GRIEKEN. 1826.

Al te groote zucht om eigenbelang te bevorderen, laakbare onverschilligheid omtrent alles, 't geen dat eigen voordeel niet bevorderen kan, is eene der trekken, waardoor de tegenwoordige¹⁰ eeuw, naar sommiger inzien¹¹, op eene zeer ongunstige wijze gekenmerkt wordt. Misschien niet geheel zonder grond. Althans, wanneer men op het schouwspel let, 't welk sedert vier¹² jaren Turkije¹³ heeft opgeleverd, dat aldaar duizende menschen, duizende christenen gedoemd worden tot dood of slavernij, na redding van hunne medemenschen¹⁴, van hunne medechristenen herhaald, maar vruchteloos gesmeekt te hebben; zoo schijnen in eenen tijd, die zich op godsdienst, beschaving en menscheeljkheid beroepen wil, waarin een magtig vorstenverbond¹⁵ het evangelie tot deszelfs schijnbaren¹⁶ grondslag heeft gelegd, de daden weinig overeenkomst te

24

10. Groen is al vroeg in zijn rol van laudator temporis acti. Zijn verheerlijking van het verleden riep regelmatig critiek van zijn vrienden op. Van der Brugghen wees erop bij de verschijning van *Engeloof en Revolutie* (zie Zwaan, a.w. 227). In de briefwisseling met Da Costa behoort de beoordeling van het verleden tot de centrale thema's, waarover vooral Da Costa uitvoerige beschouwingen ten beste geeft. Hij kan en wil Groen niet volgen in diens strijd voor de door de historie geijkte constituties en kerkelijke formulieren. Zijn leus is: "Het verleden, bevrucht door het tegenwoordige, en met een zekere toekomst voor oogen" (*Brieven van Da Costa* II, 145). Groen blijft het verleden hardnekkig idealiseren. Nog in 1870 klaagt hij over "den geest onzer tijden, waar magt voor regt gaat" (*Nederlandsche Gedachten*, tweede serie I, 363).

11. Deze toevoeging zou aan de invloed van Kappeyne toegeschreven kunnen worden. Ook in het vervolg ontbreekt het niet aan slagen om de arm.

12. Wanneer wij Groen houden aan zijn eigen datering, zou er vijf hebben moeten staan.

13. De Griekse bevolking van "Europisch Turkije" is bedoeld. Cf. *Bescheiden*, 56.

14. In het beschaafde Europa.

15. De "Heilige Alliantie". Cf. *Bescheiden* 69.

16. Radicale, evangelische critiek op het doen en laten van Oranjevorsten en buitenlandse staatshoofden is kenmerkend voor Groen gebleven. In 1849 schrijft hij aan Da Costa: "Van de kracht der woorden "Vest op prinzen geen betrouwen" hebben wij reeds menige ervaring gehad" (*Brieven van Da Costa* I, 366).